

БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ В ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

У статті розглядається еволюція безпекового середовища Азійсько-Тихоокеанського регіону в постбіполярний період. Аналізуються основні детермінанти механізму безпеки АТР. Досліджуються процеси взаємовпливів регіональної та глобальної міждержавної взаємодії.

Ключові слова: Азійсько-Тихоокеанський регіон, система безпеки, загрози, міждержавна взаємодія, стабільність.

В статье рассматривается эволюция среды безопасности Азиатско-Тихоокеанского региона в постбиполярный период. Анализируются основные детерминанты механизма безопасности АТР. Исследуются процессы взаимодействия регионального и глобального межгосударственного взаимодействия.

Ключевые слова: Азиатско-Тихоокеанский регион, система безопасности, угрозы, межгосударственное взаимодействие, стабильность.

The evolution of safety environment of the Asian-Pacific Region in postbipolar period is considered in the article. The basic determinants of APR safety mechanism are analyzed. The interaction processes of regional and global inter-state agreement co-operation are studied.

Key words: the Asian-Pacific Region, safety system, threats, inter-state agreement co-operation, stability.

Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону, зазнавши змін внаслідок розпаду біполярної системи взаємовідносин, перебуває у стані структурізації, коли її основні підсистеми перебувають у стані трансформації, характер якої залежить від цілої низки як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників внутрішньополітичного та зовнішньополітичного чинників. Це актуалізує необхідність дослідження детермінант безпекового середовища Азійсько-Тихоокеанського регіону в постбіполярний період, що, у свою чергу, визначає завдання даної розвідки: 1) визначити чинники впливу на стан безпеки АТР в постбіполярний період; 2) проаналізувати особливості еволюції регіонального безпекового середовища; 3) встановити взаємовпливи процесів формування регіонального та глобального механізмів міждержавної взаємодії.

Проблема розбудови інституцій безпеки у АТР є складовою комплексних досліджень вітчизняних науковців С. О. Шергіна, Б. М. Гончара, Л. О. Лещенка, О. П. Дзьобаня, О. В. Сосніна, М. А. Кулініча, М. Г. Капітоненка; російських фахівців-міжнародників О. Д. Богатурова, О. А. Аріна, А. І. Уткіна, О. Д. Воскресенського; американських політологів Зб. Бжезинського, Г. Кіссінджера, Ф. Фукуями, П. Брекеана тощо.

В контексті дослідження особливостей формування та модернізації основних вимірів та інституцій безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону необхідно проаналізувати існуючі в політичній науці підходи до визначення понять «безпека» і «стабільність». Прийнято виокремлювати чотири основні підходи до проблеми визначення терміна «безпека». Це національна безпека (захист інтересів держави), міжнародна безпека (взаємозалежність безпеки конкретної держави з безпекою інших держав, колективне використання збройної сили, міжнародні інститути і режими), регіональна безпека (більш ефективні системи безпеки в межах конкретного регіону), глобальна безпека (окрім військової безпеки, включає в себе захист прав громадян, навколишнього середовища, економічного розвитку).

Вітчизняні науковці О. П. Дзьобань та О. В. Соснін, аналізуючи структури системи гарантування національної безпеки, підкреслюють, що основними принципами функціонування системи національної безпеки є: законність, баланс інтересів особистості, суспільства і держави; взаємна відповідальність останніх за гарантування безпеки; взаємозв'язок національної й міжнародної безпеки [1, с. 194]. Суб'єкти національної безпеки можуть бути структуровані наступним чином: особистість

з усією сукупністю її прав і свобод; суспільство з усією сукупністю його духовних та матеріальних цінностей; держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність, недоторканість кордонів тощо) [1, с. 194].

Російський політолог О. А. Арін виокремлює національну (засоби, форми і способи забезпечення національних інтересів всередині країни і в системі міжнародних відносин) і міжнародну безпеку (стан міжнародних відносин, за якого забезпечуються інтереси всіх суб'єктів світової політики). Таким чином, національна безпека тлумачиться як політика, а міжнародна безпека – як стан [2, с. 274]. На думку політолога, ключовим є перше поняття, в якості складових якого можна виокремити територіальну цілісність, політичну незалежність або суверенітет, потребу економічного розвитку, національно-культурну самобутність [2, с. 276].

Разом з тим, наявність різноманітних підходів щодо визначення поняття «безпека» не взаємовиключає один одного, а взаємодоповнює, оскільки в сучасних умовах безпека є неподільною. Жодна країна світу не може дозволити собі захист інтересів національної безпеки, використовуючи виключно власні ресурси, що, в свою чергу, засвідчує пріоритетність розбудови моделей безпеки на основі співробітництва.

Поняття «стабільність» у сучасній теорії міжнародних відносин розглядається не лише як відсутність істотних конфліктів і масштабної війни, але і як спільна сталість системи міжнародних відносин, продовження існування держав за збереження їх територіальної цілісності [3, с. 33]. Водночас, один з провідних російських політологів-міжнародників О. Д. Богатуров відзначає, що поняття «стабільність» передбачає не лише певний статичний стан системи, але і її розвиток, тобто тимчасовий поступальний рух в динаміці [3, с. 33].

Аналізуючи поняття «стабільність» на основі застосування структурного підходу з урахуванням фактору часу, український фахівець-міжнародник, виконавчий директор Центру дослідження міжнародних відносин М. Г. Капітоненко доходить до висновку: «Міжнародна стабільність – це здатність структури створити такі обмеження для функціонування елементів, за яких жоден з них не здатен або не відчуває потреби змінювати основні структурні характеристики; а за умови, що з будь-яких міркувань він вирішить це зробити, система буде здатною компенсувати ці дії завдяки внутрішнім ресурсам» [4, с. 12]. На думку науковця, проблема детермінуючого впливу на стабільність міжнародної системи «балансу сил» пояснюється тим, що вирішуючи проблему відносин із іншими «кількостями сили», зокрема із переважаючими, раціональні держави шукатимуть такі форми взаємодії, які максимальним чином сприятимуть досягненню стратегічної мети, якою є виживання. Баланс сил є одним із принципів, дотримання якого здатне сприяти одночасному досягненню

такої мети декількома або всіма елементами міжнародної системи. Світова політика в цих умовах стає коаліційною грою, в якій виграти може кожен [5].

На основі існуючих підходів до поняття «стабільність» щодо міжнародних відносин можна виокремити три види стабільності: гегемоністичну стабільність (термін запропонований Р. Кохейном), статичну і динамічну стабільність. У першому випадку мова йде про домінування на світовій арені однієї держави як гаранта спільного стабільного розвитку. Хоча при цьому необхідно враховувати «правила гри», встановлені державо-гегемоном щодо норм поведінки в середовищі системи, способи та механізми вироблення визначальних рішень, а також моделі пропонованого стабільного розвитку. В другому випадку визначальним є ставлення до міждержавних суперечностей – принцип ізоляції потенційно конфліктних прагнень, а в третьому – логіка збільшення співпадаючих прагнень. Необхідно також враховувати тенденцію міждержавної взаємодії як визначальної умови формування динамічної стабільності [3, с. 51].

Разом з тим, згідно з оцінками дослідників, що займаються аналізом проблеми стабільності міжнародних відносин, реалізація на практиці цих положень повинна відбуватися на основі лише одного, а не всіх компонентів, оскільки безпека в сучасному світі є неподільною. В сучасному світі за наявності ядерних арсеналів, масштабних військових підрозділів, а також низки вогнищ регіональної нестабільності будь-який локальний військовий конфлікт може трансформуватись у субрегіональний, регіональний і навіть глобальний. Простежується зростання взаємозалежності сучасного світу, що знаходить відображення в неоднозначних і суперечливих явищах глобалізації економічних і фінансових процесів, екологічних загроз тощо. Нові реальності світового політичного розвитку (регіоналізація загроз, відносна дієвість міжнародних інституцій, насамперед ООН, щодо врегулювання кризових ситуацій, глобалізація проблеми міжнародного тероризму, «розповзання» ядерної зброї та збільшеності кількості так званих «порогових» країн) засвідчують те, що в сучасній нестаціонарній системі міжнародних відносин невразливість однієї навіть найбільш потужної у військовому відношенні держави неможлива. Свідченням указаних процесів стала заява президента Ірану Махмуда Ахмадінежада 11 лютого 2010 р. у день 31-ї річниці Ісламської революції. Іранський лідер проголосив Іран «ядерною державою». Він заявив, що Іран має у своєму розпорядженні техніку для виробництва високозбагаченого (понад 80%) урану [6].

Таким чином, на сучасному етапі формування системи міжнародних відносин новітні виклики та загрози стимулюють пошук країнами світу взаємоприйнятних варіантів та шляхів забезпечення стабільності, що сприятиме усвідомленню спільних інтересів.

Кризу призму протилежних моделей можливого розвитку світового політичного процесу постає питання щодо позиції сили в світовій політиці в XXI ст., її ролі, а також ступеня застосування в міжнародних відносинах. Різноманітність Азійсько-Тихоокеанського регіону, відмінності в політичних системах і режимах держав, суттєвий розрив економічного і соціального потенціалу розвинених країн і країн, що розвиваються, цивілізаційне і культурне розмаїття – всі ці фактори висувають питання щодо існування можливості об'єднання країн регіону, і, відповідно, можливості розбудови структури безпеки на колективній основі.

На користь цього свідчить широкий спектр проблем, які загрожують регіональній безпеці. Це насамперед проблеми деескалації регіональних і субрегіональних конфліктів, розв'язання проблеми СНО, фактично неконтрольованого розповсюдження ядерної зброї, регіональна гонка озброєнь, демографічні проблеми (насамперед ріст чисельності населення двох найбільших країн – Китаю й Індії), міжцивілізаційні проблеми, питання екологічної і продовольчої безпеки, міжнародного тероризму. Цей спектр проблем може бути значно розширений стосовно конкретного субрегіону АТР, наприклад, в Південно-Східній Азії можна виокремити проблеми міжнародного піратства, особливо гострими є питання наркотрафіку тощо.

Всі ці конфліктогенні проблеми є різними за потенціалом, але їх еволюція відбувається на тлі процесів, які є детермінантами світового політичного розвитку.

По-перше, специфічною рисою АТР є його визначальна роль у світових економічних процесах. За умови збереження сучасних тенденцій, у 2020 р. Азія буде виробляти близько 40 % світового ВВП, на долю регіону у 2050 р. буде припадати 57 % світової економіки, згідно з прогнозом ЦРУ, у 2020 р. із шести провідних економік світу п'ять будуть азіатськими, перше місце займатиме КНР з 20 трлн доларів США, на другому місці будуть знаходитись США – 13,5 трлн, на третьому – Японія (5 трлн), на четвертому – Індія (4,8 трлн), на п'ятому – Індонезія (4,2 трлн), на шостому – Південна Корея (3,4 трлн). Показовим у цьому відношенні є динаміка тенденцій економічного регіонального зростання. Якщо у 1995 р. валовий національний продукт США дорівнював сукупному продукту Японії, Китаю, Індонезії, Південної Кореї та Таїланду разом узятих, то через 25 років американський ВВП, який подвоїться за цей час, буде становити менше ніж 40 % загального продукту зазначених країн [7, с. 296].

По-друге, відбувається поступове зміщення центру світової політики з Європи до Азійсько-Тихоокеанського регіону. Характеризуючи основні виміри сучасного міжнародно-політичного процесу, Г. Кіссінджер підкреслив: «Центр тяжіння у міжнародних справах поступово зміщується з Атлантичного регіону, де він розташовувався останні три століття, по напрямку до Тихоокеан-

ського регіону. Саме в Азії сьогодні розташовані країни, що найбільш динамічно розвиваються, і у їхньому розпорядженні з'являється все більше можливостей втілювати в життя власні уявлення про національні інтереси» [8]. В інтерв'ю журналу «Spiegel» (Німеччина) він зазначає, що дане явище є певним дестабілізатором системи відносин, що склалася у XX ст. викликом, «але це не той виклик, який потребує відповіді у вигляді військової чи ідеологічної конфронтації» [9].

По-третє, хоча тенденції інтеграції в економічній сфері є характерними для АТР, водночас його політико-географічний простір характеризується наявністю значного конфліктного потенціалу, який є залишковим з часів «холодної війни», зокрема це проблемний спектр у взаємовідносинах Росія – Японія, КНДР – РК, КНР – Тайвань, конфлікт навколо островів Спратлі, а також проблема розділених народів. Окрім цього, незмінними залишаються структурні елементи системи присутності США у регіоні: військово-політичні союзи з Японією та Південною Кореєю, хоча й скорочений, але все ж таки достатньо дієвий комплекс військових баз. У 1997 р. периметр дії «Основних напрямів японсько-американського співробітництва у сфері оборони» був поширений й на Тайванську протоку, що призвело до нового загострення у відносинах між Вашингтоном та Пекіном.

Закінчення періоду біполярності задекларувало потребу формування нової системи безпеки, функціональним призначенням якої є контролювати конфліктогенні зони й ефективно та адекватно загрозам реагувати на можливі військово-політичні виклики. Але якщо у європейському регіоні подібна система представлена такими організаціями, як НАТО, ОБСЄ, є практично структурованою і чітко спрямованою у функціональній площині, то у такому конфліктогенному і динамічно реформованому в політико-економічній сфері регіоні, як Азійсько-Тихоокеанський, подібні наднаціональні військово-політичні структури знаходяться на етапі становлення. Спроби розповсюдити на Азійський регіон структуру безпеки ще у період протистояння між СРСР та США мало руйнівні наслідки. «Коли США створили НАТО і спробували розповсюдити цей досвід на Південно-Східну Азію, утворивши блок СЕАТО, результати були катастрофічні. Поразка США у в'єтнамській війні коштувала життя 50 тис. американцям і ясно показала, наскільки відрізняються азіатська і європейська політики» – відзначив американський політолог П. Брекен [10, с.148].

Окрім того, навіть зважаючи на те, що політичний простір Європи сформований ефективно діючими суб'єктами міжнародних відносин, внутрішній зміст еволюції системи координат взаємовідносин європейських країн є цілісністю, навіть незважаючи на внутрішні суперечності (як приклад, процес прийняття Європейської конституції), все ж таки, є одним із визначальних полюсів сучасного світу. Отже, ці вектори розвитку, які на

перший погляд є різноспрямованими, у практичній площині обумовлюють прагматичне усвідомлення потреби існування ефективного механізму взаємодії, а відповідно і безпеки.

Регіональним викликом безпеки АТР (суперечності між країнами регіону у форматі двота багатосторонніх відносин, демографічне питання, сепаратизм, релігійний фундаменталізм, націоналізм) відповіддю є баланс сил між існуючими загрозами та потенційними можливостями держав реагувати на них. Така безпекова «система» латентним змістом має неоптимальність реакцій на виникаючі виклики та загрози, і практично доля мінімізації конфліктного середовища є величиною, яка зазнає різноманітних детермінуючих впливів з боку різноманітних суб'єктів міжнародного процесу. Регулятором кризових ситуацій на регіональному політичному просторі на даний момент виступає значною мірою співвідношення оборонного потенціалу країн, що претендують на роль регіональних лідерів.

Професор Йельського університету П. Брекен зазначає, що постконфронтаційна ера не мала відношення до Азії. Сам термін «ера, що наступила після закінчення холодної війни», на його думку, передбачає, що американсько-радянське протистояння було центральною подією нашого часу, а його закінчення визначило цілком нове явище для всього світу. Хоча холодна війна не була світовою війною, в Азії вона не мала такого значення, як у Європі, оскільки, на думку науковця, «центральним пунктом азійської історії в ХХ ст. був постколоніалізм: спроби Китаю, Індії, В'єтнаму, Ірану та інших створити життєздатні держави після довгого періоду іноземного панування. Їх спроби вступити в еру самоуправління та індустріалізації були більш важливими для людства, ніж те, що сталося за тисячі миль біля Берлінської стіни» [10, с. 148].

Таким чином, функціональний аспект безпекової системності у Азійсько-Тихоокеанському регіоні у короткостроковій перспективі передбачає використання військово-політичних можливостей центросилових країн регіону, а у довгостроковій перспективі, зважаючи на визначальні тенденції міжнародних відносин, додатковим імпульсом впливу виступатиме економічний фактор (інтеграційні процеси, збільшення економічної взаємопов'язаності країн). Саме це виступає додатковим фактором впливу на зовнішньополітичні орієнтири країн АТР. Доля закупівель озброєння країнами Південно-Східної та Східної Азії на світовому ринку складає 48,1% [11, с. 102]. Зважаючи на дану тенденцію, країни-експортери озброєння безпосередньо через військово-технічне співробітництво мають значні можливості впливу на баланс сил у регіоні, виходячи з власних національних інтересів. І багато в чому їхня політика у військово-торгівельному спектрі визначається не економічним зиском, а стратегічними інтересами. Зокрема, тенденція до пріоритетності у торгівлі озброєнням з боку США щодо Японії (збройні

сили складаються на 100% з американських систем озброєння, а особистий склад проходить навчання за американськими стандартами [12]) виступила каталізатором диверсифікації військового імпорту Республіки Корея (закупівля російських танків Т-80У, БМП-3, гелікоптерів Ка-32, а також міжнародний тендер на постачання винищувачів для ВПС [13, с. 4]), що засвідчило прагнення РК відігравати більш самостійну роль у міжнародних відносинах на Корейському півострові і в регіоні у цілому, а також створило додаткові можливості щодо затвердження російської присутності у регіональних взаємовідносинах, яка була певним чином втрачена у постбіполярний період.

Країни Азійсько-Тихоокеанського регіону у своєму прагненні досягти рівня провідних країн світу щодо визначальної ролі світовому механізмі взаємовідносин прагнуть задекларувати, а надалі і затвердити свій статус незалежності щодо стандартів і норм, які активно просувалися Заходом протягом багатьох століть. Зважаючи на це, на регіональному політичному просторі надзвичайно дієвим є зростання ролі націоналізму як орієнтального чинника у взаємовідносинах, а у зв'язку з цим кристалізується його істотна роль як нового нетрадиційного актора міжнародних відносин. Професор міжнародної політекономії Школи перспективних міжнародних досліджень ім. Нітце при університеті Джона Хопкінса Ф. Фукуяма зазначає: «На тлі закінчення холодної війни і економічного розвитку Східної Азії, що продовжується, співвідношення сил змінилось таким чином, що на волю вирвались націоналістичні пристрасті та суперництво» [14].

Проблема націоналізму знаходить свої прояви у двох площинах: по-перше, у взаємовідносинах на двосторонньому рівні, зокрема різних підходах до висвітлення подій національних історій, що потребує дипломатичного врегулювання (гіпотеза китайських учених, що стародавня держава Когурьо, що пролягала дві тисячі років назад поруч із сучасним китайсько-північнокорейським кордоном, знаходилась під владою Китаю, викликала конфронтацію у взаємовідносинах КНР – РК і була урегульована внаслідок підписання на рівні міністрів закордонних справ відповідного договору); по-друге, у формуванні світоглядних характеристик щодо ставлення до Заходу як на рівні масової свідомості, так і певних наукових кіл та представників політичного істеблшменту.

Китайський фахівець із міжнародної проблематики Ван Хуей, аналізуючи сучасні тенденції розвитку азійського регіону, стверджує: «Для жителів Азії сучасний націоналізм залишається визначальним елементом азійської ідеї», сутність якої, на його думку, визначається тим, що «критика європоцентризму повинна зосередитися не на утвердженні азіоцентризму, а на викоріненні егоїстичної, дискримінаційної та експансіоністської логіки домінування» [15, с. 82, 87].

Згадані тенденції світового політичного процесу ще більше ускладнюють процес формування

безпекових механізмів різного рівня, визначаючи одночасно потребу у їх динамічному формуванні в одному вимірі, а у практичному – самі ж і сприяють виникненню та розвитку цілої низки новітніх за своїм характером та змістом суперечностей.

У цьому контексті показовою є позиція З. Бжезинського, який констатує: «Сполученим Штатам варто зазирнути в очі новій і надзвичайно важливій реальності: у світі відбувається безпрецедентне за масштабом пробудження політичної активності, у результаті чого стратегія сили зазнає змін, зіткнувшись з популістською діяльністю», пропонуючи при цьому «...об'єднати під своєю егідою швидко зростаючих ліліпутів і разом з ними зайнятися поетапним формуванням ефективного світового співтовариства» [16].

Таким чином, фактор пробудження державнацій у їх прагненні відійти від «парасольки» зовнішньополітичних концепцій наддержав є надзвичайно дієвим системоформуючим чинником регіональної системи взаємовідносин. Разом з тим, практика політичного регіонального процесу засвідчує доволі специфічну рису моделі безпеки: незважаючи на надзвичайну гостроту існуючого комплексу суперечностей, постбіполярний період не охарактеризувався деструктивними конфліктами із значним руйнівним потенціалом, що було характерно для європейського регіону. Це засвідчило абсолютно іншу логіку функціонування безпекових механізмів і їхню оптимізацію щодо недопущення переростання локальних суперечностей із суто політичного виміру у військове протистояння.

Зважаючи на те, що Азійсько-Тихоокеанська система міжнародних взаємовідносин є структурною ланкою (підсистемою) механізму планетарної взаємодії держав, функціональний аспект забезпечення балансу інтересів у регіоні є дієвим щодо «життєзабезпечуючого» вектору розвитку у глобальному масштабі. На думку заступника директора Інституту проблем міжнародної безпеки РАН, директора Науково-освітнього форуму з міжнародних відносин О. Д. Богатурова, регіональні відносини характеризуються виникненням моделі «...неформалізованих, напівофіційних політико-дипломатичних зв'язків і відносин, які, взаємодіючи із місцевими формалізованими структурами забезпечення економічної взаємодії і безпеки, продемонстрували достатньо високий рівень здатності амортизувати перепади у регіональній політичній обстановці, попереджувати значний за масштабом конфлікт, а також компенсувати виникаючі обмеження порушення стійкості регіональної підсистеми» [17, с. 266, 267].

На думку ж українського політолога-міжнародника та дипломата М. А. Кулініча, визначальними особливостями інтеграційних процесів, у тому числі й у сфері безпеки, в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є такі: «По-перше, на відміну від європейської інтеграції, що є переважно інтравертною (закритою) системою, країни АТР

сповідують принцип відкритого регіоналізму, який був офіційно прийнятий у 1992 р. на засіданні Ради Тихоокеанського економічного співробітництва; по-друге, ...домінуючою тенденцією в АТР є субрегіональна інтеграція, яка є динамічнішою, структурованішою аніж загально регіональна» [18, с. 472].

Цей аспект актуалізує питання щодо формування абсолютно якісно нового формату міжнародних відносин у АТР у тривимірному просторі, а саме: перший рівень може бути представлений у традиційному вигляді взаємовідносин між державами, даний рівень може бути ідентифікований як асиметричний, зважаючи на домінування США. Даний статус може бути визначений за трьома основними характеристиками: 1) володіння ефективним економічним механізмом, що базується на виробництві інноваційного типу, домінувати у світовій валютній системі; мати панівні позиції у світовій торгівлі і контролювати більшу частину транснаціональних корпорацій; 2) наявність силових можливостей глобального масштабу, потужні військові союзи і реалізація ефективної військової політики; 3) привабливість з точки зору культури, політично енергійне населення (саме морально-політичні наслідки закінчення «холодної війни» виявилися найбільш дієвими щодо утвердження дієздатності західної моделі розвитку на теренах постбіполярного світу). І хоча: «за всіма цими параметрами США як лідер деградують, проте критична маса необхідних характеристик ще зберігається», – підкреслює один із провідних російських науковців у сфері міжнародних відносин О. Воскресенський [19].

Другий рівень форматується за рахунок взаємодії країн регіону в економічному просторі, визначити його можна як сталий дисбаланс потенціалів. Найбільш домінують у цьому відношенні є прагненні країн до надання інтеграційним процесам у регіоні сталого та передбачуваного характеру. Період початку XXI століття є визначальним у цьому відношенні. Наприкінці 2004 р. у В'єтніані відбулася зустріч на найвищому рівні у форматі «АСЕАН плюс три» (АСЕАН плюс КНР, Японія та Південна Корея). Підписаний у межах програми форуму пакет документів відкрив з 1 липня 2005 р. шлях розбудові інституцій зони вільної торгівлі (CAFTA) Китай – АСЕАН. Прогнозується, що внаслідок даного процесу вже до 2015 р. зона вільної торгівлі, створена КНР та АСЕАН, буде поступатися за обсягом товарообігу лише Європейському Союзу та NAFTA – Північноамериканській угоді про вільну торгівлю. Кількісний склад населення даного утрення складатиме 1,7 млрд чол., а валовий внутрішній продукт – 2 трлн доларів США [20, с. 9]. Враховуючи перетворення Китаю на державу лідера регіонального масштабу, але з усіма потенційними можливостями щодо лідерства глобального, дані інтеграційні процеси «обслуговують» національні інтереси Китаю, створюючи йому плацдарм для використання економічних можливостей щодо

своєрідного «інституційного» стримування держав регіону, виступаючи одночасно обмежувачами загострень їх відносин з Пекіном.

Третій рівень зумовлений тенденціями сучасного політичного процесу, який надзвичайно розширив межі поняття «актор міжнародних відносин». Даний рівень представлений націоналізмом, енергетичними загрозами, екологічними проблемами, таємними підривними (терористичними) організаціями, роллю ТНК.

Таким чином, можна констатувати, що регіональне міжнародне середовище характеризується

формуванням механізму безпеки у форматі державні взаємодії – позадержавні взаємодії. Водночас дана тенденція породжує так званий парадокс участі, який був сформульований відомим дипломатом М. Нікольсоном: «Що менше кількість і ступінь різноманітності учасників міжнародних взаємодій, то більш впорядкованою є система міжнародних відносин і більш передбачуваними дії учасників та їх наслідки. Якщо ж міжнародні відносини поповнюються новими учасниками, то прогноз, а відповідно і здійснення ефективних дій стають складними» [21, с. 340].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзьобань О. П. Теоретичні основи Національної безпеки України / О. П. Дзьобань, О. В. Соснін. – К. : Освіта України, 2009. – 384 с.
2. Арин О. А. Россия в стратегическом капкане / О. А. Арин. – М. : Алгоритм, 2003. – 352 с.
3. Богатуров А. Д. Великие державы на Тихом океане. История и теория международных отношений в Восточной Азии после второй мировой войны (1945-1995) / А. Д. Богатуров. – М. : Конверт – МОНФ, 1997. – 352 с.
4. Капітоненко М. Г. Стабільність міжнародних систем / М. Г. Капітоненко // Дослідження світової політики : зб. наукових праць / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України / [гол. ред. Є. С. Камінський]. – Вип. 22. – 2003. – С. 3–17.
5. Капітоненко М. Г. «Баланс сил» та організація міжнародної системи / М. Г. Капітоненко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cirs.kiev.ua/.../kapitonenko_balans%20syl%20ta%20organizaziya%20mizhnarodnoy%20systemy.doc. – Назва з екрану.
6. Иранский вызов. На пороге радикального решения проблемы нераспространения // Независимая газета. – 2010. – 15 февраля.
7. Уткин А. И. Мировой порядок XXI века / А. И. Уткин. – М. : Алгоритм, 2001. – 480 с.
8. Киссинджер Г. В отношении Китая политика сдерживания неэффективна / Г. Киссинджер // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inosmi.ru/translation/220264.html>. – Заглавие с экрана.
9. Киссинджер Г. Время больших шансов / Г. Киссинджер // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.inosmi.ru/translation/222923.html>. – Заглавие с экрана.
10. Bracken P. The second nuclear age / P. Bracken // Foreign affairs. – 2000. – Vol. 79. – № 1. – P. 146–159.
11. Барабанов С. В. Мировая торговля вооружениями и военной техникой / С. В. Барабанов // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 4. – С. 99–112.
12. Бунин В. Военный потенциал Японии / В. Бунин, А. Шлындов // Проблемы Дальнего Востока. – 2000. – № 5. – С. 59–76.
13. Labetskaya V. Russia sells arms to Seoul / V. Labetskaya, A. Timofeyev // Moscow News. – 1999. – № 34. – P. 4
14. Фукуяма Ф. Новый взгляд на Азию / Ф. Фукуяма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/12/3643.html> – Заглавие с экрана.
15. Хуей Ван. Азиаты переосмысливают Азию / Ван Хуей // Россия в глобальной политике. – 2005. – Т. 3. – № 5. – С. 78–87.
16. Бжезинский Зб. Последний суверен на распутье / Зб. Бжезинский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ng.ru/ideas/2006-02-17/1_suveren.html. – Заглавие с экрана.
17. Богатуров А. Д. Очерки теории и политического анализа международных отношений / А. Д. Богатуров, Н. А. Косолапов, М. А. Хрусталева. – М. : Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2002. – 390 с.
18. Кулініч М. А. Україна в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні / М. А. Кулініч // Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин / [за ред. Л. В. Губерського]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – С. 471–487.
19. Воскресенский А. Китай в контексте глобального лидерства? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intertrends.ru/five/002.htm>. – Заглавие с экрана.
20. Мосяков Д. Новые тенденции в политике Китая в Юго-восточной Азии / Д. Мосяков // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 1. – С. 9–11.
21. Современные международные отношения / [под ред. А. В. Торкунова]. – М. : РОССПЭН, 2000. – 584 с.

Рецензенти: Гавеля В. Л., д.філос.н., професор;
Магда Є., к.політ.н.

© Шевчук О. В., 2010

Стаття надійшла до редакції 01.11.2010 р.